

แม่ไม้เพลงไทย : การศึกษาภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบท

Mae-Mai-Pleng-Thai : A Study of Representation in Rural Community

กมลลดา นาคแทน*

Kamollada Nakthaen

พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์**

Phatcharin Anansiriwat

Received : July 9, 2018

Revised : October 16, 2018

Accepted : November 8, 2018

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวก และเชิงลบ ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย ผลการศึกษาพบว่ามีการประกอบสร้างพื้นที่สังคมชนบทให้มีสภาพที่แตกต่างกันแบบคู่ตรงข้าม (Binary opposition) ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมรวมทั้งแนวคิดของตัวละครชาวชนบท ที่มีความแปรผันไปตามสภาพของแต่ละพื้นที่ในสังคมชนบทอย่างเด่นชัด 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเพลงลูกทุ่งได้สร้างภาพแทนพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวก โดยบรรยายถึงสังคมชนบทว่ามีลักษณะเป็นสังคมในอุดมคติ (Idealism) ดินแดนที่สงบสุข และงดงาม ตัวละครชาวชนบทที่ถูกบรรยายไว้ในเนื้อเพลงจึงมีชีวิตเรียบง่าย พอเพียง สมถะ และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ส่วนลักษณะที่สอง เพลงลูกทุ่งได้สร้างภาพแทนพื้นที่สังคมชนบทเชิงลบโดยกล่าวถึงสภาพความเป็นพื้นที่แห่งความยากไร้และมีปัญหาของชาวชนบท เช่นปัญหาสำคัญเกี่ยวกับภัยธรรมชาติที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของผู้คน 2 ประการ ได้แก่ ปัญหาความแห้งแล้ง และปัญหาน้ำท่วม นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านเศรษฐกิจและการศึกษาในสังคมชนบท ซึ่งตัวละครชาวชนบทที่แสดงบทบาทในเนื้อเพลงมักถูกประกอบสร้างให้เป็นรองกว่าชาวเมือง เช่น ด้อยโอกาสทางการศึกษา และมีฐานะยากจน เป็นต้น

คำสำคัญ : เพลงลูกทุ่ง / ภาพแทน / พื้นที่ชนบท

*นักศึกษาลัทธิทอศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร

Arts Program students Department of Thai Language Naresuan University

**อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร

Lecturer in Doctor of Arts Program Department of Thai Language Naresuan University

ABSTRACT

This research aimed to study creating replaced images in rural community in positive traits and negative traits which was found in folk songs in the set of art of Thai songs. The result of study was found that there was creating space of rural community to be Binary opposition which can show the behavior and concept of rustic players which had changed as per the condition of each area. There were 2 apparent traits which were 1) folk songs created replaced image in rural community in positive way by describing the character of Idealism. It was peaceful and nice place. The rustic players were described in the song and they had simple life by being sufficient and humble; moreover, their lives bond with nature. 2) folk songs created replaced images in negative way by mentioning about poor area and problem of rural people such as disasters that directly affect lifestyle of people for 2 things which were draught and flood. Moreover, there were problem about economy and education in rural society and the rustic players who do role play in song were always built to be inferior than city people such as inferior education and poor status etc.

Keyword : Folk song / Representation / Rural Community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เพลงลูกทุ่ง (Folk Song) เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวิถีชีวิตของมนุษย์ ในหลากหลายแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวในสังคมชนบท หากศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของเพลงลูกทุ่ง จะพบว่า เพลงลูกทุ่งไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่เสียทีเดียว แต่เป็นเพลงที่มีรากฐานและมีวิวัฒนาการมาจากเพลงพื้นบ้าน ดังที่ Jittham. (1973, p.9) กล่าวว่า “เพลงลูกทุ่งไทยมีวิวัฒนาการมาจากเพลงพื้นเมืองหรือเพลงชาวบ้าน แม้ว่าจะใช้เครื่องดนตรีตะวันตกมาบรรเลงทำนอง แต่เนื้อหาหรือใจความสำคัญของเพลงลูกทุ่ง ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของคนไทยและสังคมไทยอย่างกว้างขวาง”

เนื่องจากเพลงลูกทุ่งเป็นเพลงที่ถือกำเนิดและอยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลานาน ปัจจุบันจึงมีนักร้องลูกทุ่งที่มีผลงานในเชิงประจักษ์และได้รับความนิยมจากประชาชนจำนวนมาก อย่างไรก็ตามเนื้อหาของเพลงลูกทุ่งที่ปรากฏในยุคปัจจุบันก็ไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตและมีกลิ่นไอของความเป็น “ชนบท” เช่นแต่ก่อน ทั้งนี้เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงส่งผลให้ความเป็นลูกทุ่งไม่ชัดเจน และนำไปสู่การผลิตผลงานเพลงลูกทุ่งในเชิงพาณิชย์ที่ได้มีเจตนารมณ์เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวนาชาวไร่ กลิ่นโคลนสาปควาย หรือภาพของชาวชนบทที่มีน้ำใจใสสะอาดเช่นเพลงลูกทุ่งในอดีต ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ตระหนักถึงความสำคัญของเพลงลูกทุ่งในยุคนั้นและรวบรวมไว้ในอัลบั้มเพลงที่มีชื่อว่า “แม่ไม้มเพลงไทย” ซึ่งเป็นอัลบั้มเพลงที่ถูกจัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมเพลงลูกทุ่งไทยในอดีต ส่วนใหญ่เป็นเพลงที่ได้รับการยอมรับว่ามีความนิยมสูง ณ ช่วงเวลานั้นและหาฟังได้ยากยิ่งในยุคปัจจุบัน ลักษณะเฉพาะของเพลงลูกทุ่งในอัลบั้มนี้คือยังปรากฏเอกลักษณ์ของความเป็นไทยอยู่เต็มเปี่ยม จึงกล่าวได้ว่าบทเพลงที่ทรงคุณค่า ความเป็นอมตะ และคลาสสิก

Dansakul. (2003, pp.164-171) ได้แสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่งในอัลบั้มแม่ไม้มเพลงไทยว่า “บริษัทบางกอกคลาสสิกได้เล็งเห็นคุณค่าของเพลงไทยในอดีต แล้วนำมารวบรวมเสียใหม่โดยใช้เสียงร้องเดิมดนตรีเดิม และให้ชื่อชุดว่าแม่ไม้มเพลงไทย วรรณกรรมเพลงชุดนี้เกิดขึ้นในยุคสมัยที่วัฒนธรรมไทยยังเข้มแข็งอยู่

มาก หากมองเพียงผิวเผินจะเห็นว่าเพลงลูกทุ่งชุดนี้จะใช้คำพื้นๆ ง่ายๆ ตามแบบฉบับของเพลงลูกทุ่งแต่มีความล้าลึกในสุนทรียภาวะ นับว่าเป็นแง่มุมที่ได้เกิดขึ้นในวงการเพลงลูกทุ่งโดยแท้”

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงลูกทุ่งพบว่า ในอดีตเพลงลูกทุ่งถูกนำมาศึกษาในฐานะที่เป็นสื่อกลางสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงทุกด้านที่เกิดขึ้นในสังคม (Social Reflection) การศึกษาเพลงลูกทุ่งในช่วงเวลานั้นจึงให้ความสำคัญกับภูมิหลังของผู้ประพันธ์กับสังคม การเมือง การปกครอง หรือสภาพแวดล้อมในด้านอื่นๆ เพราะเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นจริง ซึ่งให้เห็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จนกระทั่งได้มีการคิดค้นทฤษฎีการศึกษาวรรณกรรมแบบใหม่เพื่อออกมาตอบโต้แนวคิดเดิมว่า วรรณกรรมไม่ได้ทำหน้าที่นำเสนอเรื่องราวที่เป็นจริงหรือหากเป็นความจริงก็เป็นความจริงเพียงบางประการเท่านั้น มิใช่ความจริงทุกด้านในสังคม อาจกล่าวได้ว่าความจริงแท้บริสุทธิ์คือสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่จริงในตัวบทของวรรณกรรม แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกนำมาถ่ายทอดล้วนเกิดจากจินตนาการ ผสมผสานการประกอบสร้างความหมายของสรรพสิ่ง (Construction) ผ่านมุมมองของผู้ประพันธ์ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นจุดกำเนิดของการตีความเนื้อหาของวรรณกรรมโดยใช้ทฤษฎีที่เรียกว่า การนำเสนอภาพแทน (Representation) ในประเด็นนี้ Srirattanasomboon. (2010, pp.41-42) อธิบายว่า “ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ที่มีต่อโลก ภาษา และความจริง การนำเสนอภาพแทนและการประกอบสร้างความหมายล้วนมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมวิจารณ์ ทำให้มุมมองที่มีต่องานวรรณกรรมเปลี่ยนไป งานวรรณกรรมเกิดจากความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนระหว่าง “ความจริง” กับ “ความลวง” ด้วยเหตุนี้การศึกษาวรรณกรรมเราจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า ขณะที่นักเขียนกำลังนำเสนอสิ่งใดสิ่งหนึ่งในงานเขียนของเขา นักเขียนไม่ได้ถ่ายทอดความจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้น แต่สิ่งที่นักเขียนกำลังกระทำอยู่คือนักเขียนกำลังคัดเลือกบางส่วนของความจริงทางสังคมออกมานำเสนอผ่านศิลปะการใช้ภาษาอันแยบยล”

จากทัศนะของ จินดา ศรีรัตนสมบูรณ์ ที่ผู้วิจัยได้ยกมาอ้างนี้สามารถสรุปได้ว่า ในยุคแรกวรรณกรรมถูกนำมาศึกษาในฐานะที่เป็น “กระจกสะท้อนความเป็นจริงทุกด้านในสังคม” แต่ปัจจุบันเราไม่สามารถปฏิเสธแนวคิดที่กล่าวว่า วรรณกรรมถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยภาษาที่ผ่านการคัดสรรหรือดัดแปลงความจริงก่อนที่จะนำมาเสนอสู่ผู้อ่าน ด้วยเหตุนี้สาระสำคัญที่ปรากฏในวรรณกรรมทุกประเภทจึงมีทั้งส่วนที่เป็นความจริง ไม่เป็นความจริง หรือจริงเพียงบางส่วนปะปนกันอยู่ เช่นเดียวกับเพลงลูกทุ่ง เพราะเพลงลูกทุ่งคือวรรณกรรมชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการประพันธ์ ดังนั้นจึงมีการเลือกเฟ้นเรื่องราวบางเรื่อง หรือคัดเลือกเหตุการณ์บางเหตุการณ์ทางสังคม ก่อนที่ผู้ประพันธ์จะนำสิ่งเหล่านั้นมาประกอบสร้างเป็นเนื้อเพลง ตลอดจนนำเสนอสู่ผู้ฟังผ่านท่วงทำนองและการใช้ภาษา ดังนั้นแนวคิดเรื่องการนำเสนอภาพแทนจึงเป็นกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยจะเลือกใช้ในการวิเคราะห์เพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย ด้วยความน่าสนใจของเพลงลูกทุ่งและแนวคิดเรื่องการนำเสนอภาพแทนดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมานี้ เป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยเลือกศึกษาเพลงลูกทุ่งโดยใช้ทฤษฎีที่แตกต่างจากแนวทางที่เคยมีมาในอดีต คือ ทฤษฎีการนำเสนอภาพแทน โดยผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่ามิมีประเด็นที่น่าสนใจนำมาศึกษาวิเคราะห์อยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ การประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวก ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย และการประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงลบ ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย ทั้งนี้เนื่องจากการประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบท ซึ่งปรากฏเป็นฉากหลังของทุกๆ บทเพลงล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อจินตนาการและการเข้าถึงอารมณ์เพลงของผู้ฟัง อีกทั้งการประกอบสร้างฉากหลังในชนบทให้มีสภาพที่แตกต่างกันแบบคู่ตรงข้าม (Binary opposition) คือ ภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวก และภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงลบ สามารถแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมรวมทั้งแนวคิดของตัวละครชาวชนบท ที่มีความแปรผันไปตามสภาพของแต่ละพื้นที่ในสังคมชนบทอย่างเด่นชัด อนึ่งการศึกษาเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทยครั้งนี้

นี่ยังเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่า “เพลงลูกทุ่ง” มิใช่เป็นบทเพลงที่มีไว้เพื่อสร้างความบันเทิงเท่านั้น หากเป็นข้อมูลการวิจัยอีกประเภทหนึ่งที่มีคุณค่าในเชิงวรรณกรรมที่ควรค่าและคู่ควรต่อการนำมาศึกษาวิเคราะห์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์การประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวกที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย
2. วิเคราะห์การประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงลบที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์การประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูล
 - 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมาย
 - 1.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับภาพแทน
 - 1.3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.1 รวบรวมเนื้อเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย จากสิ่งบันทึกเสียง (TF Card ลูกทุ่ง) ของบริษัทแม่ไม้เพลงไทย บางกอกคาสเทส จำกัด ซึ่งเป็นผู้ได้รับอนุญาตผลิตและเผยแพร่ จาก บจก. ห้างแผ่นเสียงคาเธีย์ 1968
 - 2.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมาย
 - 2.3 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับภาพแทน
 - 2.4 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล
นำบทเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทยมาวิเคราะห์ด้วยบท (Text) โดยใช้กรอบแนวคิดการนำเสนอภาพแทนของ สจ๊วต ฮอลล์ (Stuart Hall, 2003) ที่กล่าวว่า “the production of meaning through language” หมายถึง การผลิตสร้าง (ประกอบสร้าง) ความหมายผ่านการใช้ภาษา การศึกษาภาพแทนมิใช่การศึกษาความเป็นจริงทั้งหมดทางสังคมเฉกเช่นแนวทางการศึกษาที่เคยมีมาในอดีต (Social reflection) หากทุกสิ่งทุกอย่างที่ล้วนเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการประกอบสร้าง (Construction) ซึ่งแนวทางดังกล่าวมีความเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งไม่ได้มีความหมายในตัวเอง แต่จะมีความหมายได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์กำหนดให้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นมีความหมายผ่านการใช้ภาษา โดยผู้วิจัยจะแยกการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 3.1 วิเคราะห์การประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวกที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย
- 3.2 วิเคราะห์การประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงลบที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย
4. ขึ้นสรุปและอภิปรายผลการวิจัย
 - 4.1 สรุปผลการวิจัย
 - 4.2 อภิปรายผลการวิจัย
 - 4.3 เสนอข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

เมื่อกล่าวถึงสังคมชนบทสิ่งที่ปรากฏเป็นภาพในหัวสำนึกคงจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นภาพชีวิตชาวนาที่ต้องตรากตรำทำงานหนักอย่างยากลำบาก ภาพถนนหนทางขรุขระแคบๆ ที่โรยไปด้วยดินลูกรัง ภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ หรือภาพวัวควายที่กำลังแทะเล็มหญ้าอยู่ในท้องทุ่งนา สิ่งเหล่านี้คือภาพของชุมชนชนบทที่มักถูกผลิตซ้ำในสื่อหลายประเภท เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ตำราเรียน ภาพยนตร์ ฯลฯ จึงไม่ใช่เรื่องที่น่าประหลาดใจเลยเมื่อกล่าวถึง “สังคมชนบท” บุคคลทั้งหลายต่างก็เข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน เพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทยก็เป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีการผลิตซ้ำภาพแทนในสังคมชนบทโดยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ ภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวก และภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทเชิงลบ ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. ภาพแทนพื้นที่สังคมชนบทเชิงบวก : ดินแดนแห่งความสุข สงบ และสวยงาม

ในประเด็นนี้เนื้อเพลงลูกทุ่งส่วนมากจะบรรยายภาพของสังคมชนบทว่าเป็นดินแดนแห่งความสุขสวยงาม และชวนฝัน เช่นเพลงวิมานบ้านนา และเพลงรักนางบ้านนา ได้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชาวนาไทย ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่เช้าจรดเย็นล้วนผูกติดอยู่กับธรรมชาติ ดังคำว่า

“ฟ้าสาแล้วหุแว่วแจ้วเสียงนกกา แสงทองส่องพสุธา เราพวกชาวนาก็แบกคันไถ มือหนึ่งจูงควาย มุ่ง ทุ่งนา ปากผิวเพลงพาเรใจ หิว หิว หิว เสียงลมผ่านทิวไม้ไผ่ เหมือนเพลงสวรรค์กลมใจ จักจั้นเรไรรี๊ด ผสม ทุ่งหญ้าโคลนตมเป็นเทพสถาน เป็นเหมือนวิมานชาวนา”

(วิมานบ้านนา, ศิลปิน ชัย อนุชิต)

“บ้านนาแดนนี้คงเป็นสวรรค์ สุขสันต์ไม่สร้าง ไม่ขอจิตจางร้างลา [...] หวังร้องระงมเหมือนดังว่า สวรรค์ประทานดนตรี”

(รักนางบ้านนา, ศิลปิน บรรจบ)

จะเห็นได้ว่าชาวชนบทหาความสุขได้จากสภาพธรรมชาติที่พวกเขาพบเห็น บทเพลงอันไพเราะของชาวชนบทไม่ต้องอาศัยเครื่องดนตรีที่หรูหราและทันสมัย เพียงแค่เพียงการผิวปาก เสียงลมพัดผ่านต้นไม้ หรือเสียงสัตว์น้อยใหญ่ที่ส่งเสียงร้องแข่งแซ่ เพียงเท่านั้นก็สามารถสร้างความบันเทิงได้ นอกจากนี้เนื้อเพลงท่อนหนึ่งที่บรรยายว่า “ทุ่งหญ้าโคลนตมเป็นเทพสถาน เป็นเหมือนวิมานชาวนา” ยิ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าสำหรับคนชนบท ทุ่งหญ้า, โคลนตม เป็นสัญลักษณ์ (Sign) แทนพื้นที่แห่งความสุขของพวกเขา ดังนั้นอาจตีความได้ว่าชาวชนบทเป็นบุคคลที่มีความสุขเพราะอยู่ในสังคมที่รายล้อมไปด้วยธรรมชาติ ถึงแม้ว่าทุ่งหญ้าและผืนนาที่เต็มไปด้วยโคลนตมจะไม่ได้ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม แต่พวกเขากลับมองว่าสถานที่แห่งนี้เปรียบได้ดังแดนสวรรค์สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นการตอกย้ำให้เห็นภาพอุดมการณ์ความพอเพียงของชาวชนบทได้อย่างชัดเจน

ภาพแห่งความสุขเมื่อธรรมชาติเอื้ออำนวยต่อการเกษตรกรรมของชาวนาไทยถูกนำเสนอผ่านเนื้อเพลงชาวนา และเพลงทุ่งรวงทอง จากเนื้อเพลงจะเห็นได้ว่าเมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝนชาวนาก็ได้เริ่มต้นเตรียมการเพาะปลูกในขั้นตอนแรกโดยการหว่านกล้า ซึ่งมีวิธีคือชาวนาจะนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เตรียมไว้ไปหว่านในแปลงเพื่อรอให้เมล็ดพันธุ์ข้าวเจริญเติบโตเป็นต้นอ่อน หลังจากนั้นจึงถอนแล้วนำไปปักในแปลงนาที่ได้เตรียมไว้แล้วดูแล บำรุง รักษาจนถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นทัศนคติของชาวนาไทยที่เทิดทูนบูชาและรักในผืนแผ่นดินที่ใช้ทำมาหากิน ดังจะเห็นได้จากบริบทของเพลงท่อนที่กล่าวเปรียบเปรยว่า ผืนนาเป็นกลุ่มธารถอง ทุ่งเหลียงเปลวทอง และบุซาร์รักทุ่งรวงทอง นับว่าเป็นการใช้สิ่งที่เป็นนามธรรมเช่นทองคำมาสื่อแนวคิดของชาวนาไทยที่มีต่อผืนนาและรวงข้าวได้อย่างลึกซึ้ง กล่าวคือสิ่งที่ถูกนำมา

เปรียบเทียบกับผืนนาและรวงข้าวคือทองคำซึ่งเป็นแร่ธาตุชนิดหนึ่งที่มีมูลค่าสูงยิ่ง จึงกล่าวได้ว่าทั้งผืนนาและรวงข้าวล้วนเป็นสิ่งที่มีความค่าอย่างมหาศาลต่อชีวิตของชาวนาไทย ดังเพลงบรรยายไว้ดังนี้

“ฝนหลังจากฟ้า เจ็นนองท้องธารไหลบ่า อย่างฝนทุกคนเขาทนก้มหน้า หว่านไถทำข้าวกล้า ผืนนาเป็นลุ่มธารทอง [...] พุงเหลืองเปลวทอง รวมแรงน้ำใจดีกว่า บูชารักพุงรวงทอง”

(พุงรักรวงทอง, ศิลปิน จะเด็ด)

“พอฝนตั้งเค้าพวกเราขึ้นบาน เรืองสำราญพวกเราชาวนา [...] เทวาท่านเห็นคงเป็นสุข ปีทั้งปีไร่เรืองดวงใจ อยู่บ้านนาตากปลาเกี่ยวข้าว เห็นหน้าสาว ๆ สวยดั่งมัลลย์”

(ชาวนา, ศิลปิน กุศล กมลสิงห์)

กิจกรรมเกี่ยวกับชีวิตของคนชนบท เช่น การดำนาสามารถสื่อให้เห็นถึงน้ำใจที่มีต่อกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ในพื้นที่ชนบท ทั้งนี้เนื่องจากการดำนาเป็นวิธีการปลูกข้าวอีกวิธีหนึ่งที่ต้องอาศัยแรงงานคนจำนวนมากเพื่อช่วยลดระยะเวลาในการทำงาน โดยมีวิธีปฏิบัติคือชาวนาจะทำการถอนพันธุ์ต้นกล้าที่ได้จากการเพาะเมล็ด นำดินโคลนที่ติดรากออก แล้วนำต้นกล้าเหล่านั้นไปปักดำลงในแปลงนาที่ชาวนาได้เตรียมการไถและคราดเพื่อปรับสภาพดินไว้เรียบร้อยแล้ว ชาวนาจะกำหนดระยะห่างการปักดำระหว่างกอข้าวแต่ละกอให้เหมาะสม หลังจากนั้นจึงปักดำต้นกล้าเป็นแถวเป็นแนวเดียวกันไปเรื่อยๆ จนกว่าต้นกล้าจะเต็มแปลง ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะสำเร็จได้อย่างรวดเร็วหากมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังเพลงสาวนาตำบรยายว่า

“พบพี่ชายใจดีที่ปลายนา เธอเอ่ยว่าจาวจะช่วยดำ น้องเองแสนจะดีใจ จะได้เสร็จไวไม่ทับลบคำ [...] คำเถิดนะพ่อคำ ขอบใจที่มาช่วยน้องดำ อย่าให้กล้าชอกช้ำ พี่จำช่วยดำไว้น้อย อย่าให้กล้าที่ดำมันลอย อดทนเอาหน่อยถึงจะเหนื่อยเมื่อไหร่”

(สาวนาตำ, ศิลปิน ปทุมทิพย์ บัวตะมะ)

มิได้มีแค่เพียงการดำนาเท่านั้นที่แสดงให้เห็นถึงน้ำใจของชาวชนบท แต่ขั้นตอนของการเก็บเกี่ยวผลผลิตเช่น การเกี่ยวข้าว และการนวดข้าว ก็สามารถแสดงให้เห็นถึงน้ำใจและความสามัคคีกันของเกษตรกรในชนบทได้ เมื่อต้นข้าวเจริญเติบโตจนถึงช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิต รวงข้าวสีทองชูช่อสว่างไสวเต็มท้องทุ่งนา ภาพเหล่านี้สามารถสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ในสังคมชนบทได้เป็นอย่างดี หากพิจารณาเนื้อเพลงคมเคียว เกี่ยวข้าวอย่างละเอียดถี่ถ้วนจะเห็นได้ว่า มีการกล่าวถึงการร่วมแรงร่วมใจกันเก็บเกี่ยวผลผลิตในสังคมชนบท ทั้งนี้เนื่องจากวิถีการเกษตรในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องจักรมาใช้เพื่อทุ่นแรง ดังนั้นจึงปรากฏภาพของการใช้เคียวซึ่งเป็นอุปกรณ์ชนิดหนึ่ง ทำจากเหล็ก มีลักษณะโค้งเป็นรูปพระจันทร์เสี้ยว มีความคม และมีด้ามจับในการเกี่ยวข้าวโดยอาศัยแรงงานมนุษย์ หากชาวชนบทคนใดมีน้ำใจก็จะมาช่วยเหลือเพื่อนบ้านในฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต และเมื่อถึงคราจำเป็นเพื่อนบ้านที่เคยช่วยเหลือก็จะหยิบยื่นน้ำใจกลับคืนมาให้ ดังเช่นการนวดข้าวซึ่งต้องอาศัยแรงงานควายเพื่อเหยียบไปบนรวงข้าวจนกว่าเมล็ดข้าวจะหลุดออกจากรวง ดังเพลงบรรยายว่า

“เกี่ยวเถิดนะพ่อเกี่ยว ข้าวเหลืองเต็มทุ่งนา ขอเชิญพี่มาช่วยน้องเกี่ยว สายลมโบกโบยโซมา หนุ่มสาวชาวนามุงออกมาไม่หน่าย ข้าวเหลืองสุกเต็มทุ่งทอง น้องวนให้พี่มาช่วยเกี่ยวไ้ เคียน้องถึงจะคมก็จริง เคียน้องถึงจะคมก็จริง แต่แรงของหญิงสู้แรงชายไม่ได้ เกี่ยวแล้วพี่จะนวดเมื่อไหร่ เกี่ยวแล้วพี่จะนวดเมื่อไหร่ น้องเองมีควายจะช่วยไปย่ำลาน”

(คมเคียวเกี่ยวข้าว, ศิลปิน สมานมิตร เกิดกำแพง)

นอกจากนี้เพลงลูกทุ่งยังกล่าวถึงวัฒนธรรมการสร้างบ้านอันเรียบง่ายของชาวชนบทที่นิยมนำวัสดุที่หาได้ตามท้องถิ่นมาสร้างบ้านเรือนของตนเอง เช่น การสร้างบ้านจาก “ปรีอ” ซึ่งเป็นพืชล้มลุกชนิดหนึ่งที่หาได้จากธรรมชาติ สามารถนำมาบุหลังคา สานเป็นฝาบ้าน หรือนำมาทำเป็นเสื่อ เช่น เพลงวิมานชาวนา บรรยายว่า

“ชีวิตชาวนามมอยู่ท้องนาก็เป็นสุขใจ หากินตามประสาไป ไม่เคยเดือดร้อนเลยนั่น เรื่องที่อยู่กินผมมีพื้นดินพอจะสร้างสรรค์ ชีวิตตามความหมายมัน ตามฝันของเราชาวนา [...] บ้านไม่ต้องเช่าข้าวไม่ต้องซื้อ บ้านผมแม้ทำด้วยปรือ เปรียบนะหรือวิมานยังได้”

(วิมานชาวนา, ศิลปิน ชัยชนะ บุญนะโชติ)

จากเนื้อเพลงวิมานชาวนา จะเห็นได้ว่าที่นาคือชุมทรัพย์ของชาวชนบท เพราะชาวชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นเพียงมีผืนนาเพื่อใช้ทำมาหากินก็สามารถสร้างรายได้เลี้ยงชีพตนได้ และยังพบการประกอบสร้างภาพแทนของสังคมชนบทให้ทวนกระแสวัตถุนิยมเช่นปรากฏในสังคมเมือง ที่ชาวกรุงส่วนมากจะนิยมให้คุณค่าต่อเงินและวัตถุอยู่เหนือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์ที่อยู่ท่ามกลางสังคมวัตถุนิยมจนเกิดความเคยชินย่อมมองไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่ามากกว่าเงิน แต่ในสังคมชนบทจะบรรยายให้เห็นว่าชาวชนบทมีความพอเพียงและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ “เงิน” จึงไม่ใช่ปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา เพราะทั้งที่อยู่อาศัยและอาหารล้วนเป็นสิ่งที่หาได้ตามท้องถื่นของตน

ในตำราบางเล่มมองว่าภาพแทนของสังคมชนบทที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งเป็นภาพของสังคมชนบทในอุดมคติ (Idealism) Mookdavichit. (2005, p.108) กล่าวว่า “การมองชนบทโดยใช้กรอบโรแมนติกซึมส์ (Romanticism) ชาวบ้านหรือชาวชนบทมักถูกนำเสนอว่ามีชีวิตที่เรียบง่าย ชี้อ และสมถะ” สิ่งที่ช่วยยืนยันคำกล่าวของ ยุคติ มุกดาวิจิตร ปรากฏในเนื้อเพลง “บ้านนาของเรา” ที่มีการผลิตซ้ำภาพความเรียบง่าย ความพอเพียง และความซื่อของชาวชนบท เนื้อเพลงมีการกล่าวเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสังคมบ้านนอกและสังคมบางกอกในตอนที่บรรยายว่า “บ้านนาของเรา มีดีเสียกว่าเมืองหลวง ไม่เคยคิดจะหลอกลวง ให้ใครเข้าทรวงสักครา” แสดงให้เห็นถึงการยกย่องเชิดชูคุณค่าด้านจิตใจของชาวชนบทให้อยู่เหนือสังคมเมือง กล่าวคือ ได้มีการประกอบสร้างตัวตนของชาวชนบทให้มีความซื่อตรง บริสุทธิ์ ไม่หลอกลวงผู้อื่นให้เข้าใจเช่นชาวกรุง นอกจากนี้ยังพบการบรรยายให้เห็นถึงสภาพอันอุดมสมบูรณ์ด้านการบริโภคในชนบท ที่อาหารการกินล้วนมีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ต้องไปซื้อหาหรือแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา เช่น ปู ปลา ผักหญ้า ปลาไร่ ดังปรากฏในเพลง

“บ้านนาของเรา มีดีเสียกว่าเมืองหลวง ไม่เคยคิดจะหลอกลวง ให้ใครเข้าทรวงสักครา ของใช้ทรัพย์สิน อาหารการกินไม่ต้องซื้อหา ปู ปลา ผักหญ้า ปลาไร่ บ้านนาเรามีถมไป บ้านนาของเรา ความจริงแสนสุขขุรา”

(บ้านนาของเรา, ศิลปิน สุชาติ เทียนทอง)

เพลงลูกทุ่งมักประกอบสร้างตัวตนของบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมชนบท ให้เป็นผู้ยึดมั่นในอุดมการณ์เรื่องความพอเพียง ไม่ลุ่มหลงในวัตถุที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัฒนธรรมสมัยนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพของชาวชนบทที่ปรากฏใน เพลงกระท่อมระทม ยังเป็นการชี้ชัดให้เห็นว่าสิ่งที่คนชนบทให้ความสำคัญคือ ธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขามองว่ามีคุณค่าต่อชีวิตอย่างแท้จริง ดังความว่า

“วิมานของเราชาวบ้าน ไม่ต้องทาสีฟ้าสีไก่อ ไม่ต้องติดม่านแพรสีชมพู เพราะว่ามีมานอยู่แล้ว คือใบไม้ จิ้งหรีดกรักร้องก้องวนาลี ต่างเป็นเสียงดนตรีชั้นนุ้ย ราตรีมีจันทร์อันกระจ่างล้ำ แทนโคมไฟฟ้าอันแจ่มใส”

(กระท่อมระทม, ศิลปิน ชัยชนะ บุญนะโชติ)

อาจกล่าวได้ว่าเนื้อเพลงกระท่อมระทม ทำให้เห็นภาพการปะทะกันระหว่าง “อุดมการณ์บริโภคนิยม” และ “ค่านิยมความพอเพียง” ซึ่ง บ้านทาสีฟ้าสีไก่อ ม่านแพรสีชมพู และโคมไฟฟ้า ที่ปรากฏในเนื้อเพลงเบื้องต้นคือสัญญาณของความทันสมัย ฟุ่มเฟือย และหรูหรา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากระแสวัฒนธรรมการ

บริโภคนิยมที่ประชาชนบางส่วนให้ความสำคัญกับการจับจ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือยและเกินฐานะเริ่มมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยสมัยนั้น ซึ่งเป็นยุคที่ผู้นำของประเทศ คือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา จึงได้รับอิทธิพลการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมาจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา รัฐจึงมุ่งเน้นส่งเสริมการลงทุน การค้าอย่างเสรี กระตุ้นให้ประชาชนซื้อขายและจับจ่ายใช้สอยค่อนข้างมาก การดำเนินเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีตามคำแนะนำของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาดังที่ได้กล่าวมานี้ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อความมั่นคงของรัฐบาล อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจของพวกพ่อค้าและบริวารของตน ในประเด็นนี้ Suwankij. (2008, p.112) แสดงทัศนะว่า “ในยุคที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ครองเมือง รัฐบาลมีนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมโดยได้รับคำแนะนำจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ด้วยการส่งเสริมเอกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้มีบทบาทด้านเศรษฐกิจมากขึ้น จึงทำให้บรรดาชนชั้นนำทางการเมืองขณะนั้นนิยมหันไปประกอบธุรกิจส่วนตัว ซึ่งต่อมาได้ออก พ.ร.บ. ส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2503”

ในขณะเดียวกันเพลงลูกทุ่งก็ได้ตอบโต้อุดมการณ์บริโภคนิยมว่า “วัตถุฟุ่มเฟือย” มิได้ให้ความสุขอย่างแท้จริง “ความพอเพียง” และการรู้จักประมาณตนต่างหากที่ทำให้ชีวิตของพวกเขามีความสุข

สำหรับวิถีการเกษตรกรรมยุคดั้งเดิมในชนบทยังปรากฏภาพการทำนาโดยใช้แรงงานควายเพื่อไถนาแทนการใช้รถไถ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ซึ่งล้วนต้องพึ่งพาอาศัยกัน อย่างไรก็ตามการปรากฏของภาพดังกล่าวเป็นการแข่งขันภาพการเกษตรแบบดั้งเดิมไว้เพียงแค่ว่าความทรงจำเท่านั้น เพราะปัจจุบันชาวนาไทยใช้รถไถแทนแรงงานควายเพื่อช่วยให้การไถนาสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการรุกรานพื้นที่ชนบทที่ทำการเกษตรแบบดั้งเดิมด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้อาชีพของควายซึ่งในอดีตเคยถูกยกย่องว่าเป็นเพื่อนคู่ใจของชาวนาไทย และเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณต่อมนุษย์จึงเป็นภาพที่ค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคม นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์วิถีชีวิตชาวนาไทยแบบดั้งเดิมไปโดยสิ้นเชิง ดังเพลงบรรยายว่า

“รุ่งสางสว่างแล้วหรือนี่ ตื่นเถิดคนต้อยอำมหินทร่า พี่แบกคันไถไล่ควายไปสู่วังนา
หน้าเราทำนาด้วยกัน ตื่นพลันพี่แบกคันไถ เจ้านั้นจูงควายติดตาม นี่แหละสวรรค์สรรค์สร้างหมดจดงดงาม
รวงทองสีทองอร่าม”

(สวรรณชาวนา, ศิลปิน ก้าน แก้วสุพรรณ)

นอกจากนี้ยังพบการกล่าวเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสังคมบ้านนอกและสังคมบางกอก เป็นการตอกย้ำทัศนะที่มองว่า “สังคมเมือง” และ “สังคมชนบท” มีอัตลักษณ์และค่านิยมที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงจนไม่สามารถรวมอุดมการณ์เดียวกันได้ จากเนื้อเพลงบ้านนอกเข้ากรุง จะเห็นได้ว่าเมื่อชาวชนบทจากบ้านนอกไปสู่สังคมบางกอกแต่ก็มิได้หลงลืมความเป็นชนบทและหลงใหล คลั่งไคล้ ไปกับความเจริญของสังคมเมือง มิได้ชื่นชมกับค่านิยมในสังคมเมืองที่เน้นให้ความสำคัญกับเงินและวัตถุเป็นหลัก ในขณะเดียวกันพวกเขากลับมองว่า “วัตถุ” ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญของสังคมเมืองเป็นค่านิยมที่ตรงข้ามกับสังคมบ้านนอก เพราะความสุขของคนเมืองคือการมีเงิน มีรถยนต์ มีวัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงสถานะทางสังคม ความหรูหรา และทันสมัย แต่ความสุขของคนชนบทคือการมีชีวิตที่พอเพียงและการอยู่ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ อีกทั้งยังมองว่าการที่ “เงิน” มีอำนาจเหนือวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองเป็นสิ่งที่ทำให้คนเมืองน่าสงสารและน่าเห็นใจ ดังเพลงบ้านนอกเข้ากรุงบรรยายว่า

“ใครว่าอยู่บ้านนอกนั้นเปลี่ยว ผมคนเดียวจะขอดัดค่าน อยู่กรุงสิแสนรำคาญ รถราจุ่นจ้านดูน่าเบื่อ
เหลือใจ ผมว่าอยู่บ้านนอกคอกนา สุขหนักหนาสุขกว่าอะไร ไม่อนาทรร้อนใจ ตื่นเช้าตอนควายมุ่งไปยัง ทุ่งนา
อยู่หน้าช่างแสนสบาย นั่งบนหลังควายมีความสุขเป็นบ้า หลังมันนุ่มเสียยิ่งกว่า รถเก๋งราคาเป็นหมื่นๆ พันๆ ใครว่า

ซึ้งแก่นนั้นโก้ อพิไธช่างน่าสงสาร เสียแต่เงินค่าน้ำมัน อายุก็สั้นไม่เหมือนควายฉันทเลย ใครว่าอยู่กรุงเทพนั้นสนุก
ผมว่าทุกข์เสียจริงเชียวเอ๊ย [...] อยู่บ้านนอกยังดีเสียกว่า หวานดกกล้าชุดไรไถดิน เกี่ยวข้าวใส่ยุ้งเอาไว้กิน”

(บ้านนอกเข้างรุง, ศิลปิน เมืองมนต์ สมบัติเจริญ)

2. ภาพแทนพื้นที่สังคมชนบทเชิงลบ : พื้นที่แห่งความยากไร้ ปัญหาของชาวชนบท

อย่างไรก็ตามเนื้อเพลงลูกทุ่งก็มีได้บรรยายให้เห็นถึงสภาพสังคมอันอุดมสมบูรณ์สวยงามและชวนฝัน
ในชนบทเท่านั้น แต่เนื้อเพลงได้มีการกล่าวถึงสภาพความเป็นพื้นที่แห่งความยากไร้และปัญหาของชาวชนบทใน
ด้านอื่นๆ ด้วยสำหรับคุณลักษณะของการเป็นพื้นที่ยากไร้ในงานวิจัยชิ้นนี้หมายถึง ดินแดนทุรกันดาร
ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมักด้อยโอกาสด้านเทคโนโลยีการศึกษา หรือประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ
 อีกทั้งคนกลุ่มนี้ยังถูกมองว่ามีความเป็นอื่น (The other) หรือแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่
 ศูนย์กลางของสังคม Smith. (1986, p.177) กล่าวว่า “ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารและยากไร้มัก
ขาดอำนาจต่อรอง ด้อยโอกาสทางการศึกษา และถูกกีดกันออกจากระบบการต่อรองอำนาจรวมทั้งการจัดสรร
ทรัพยากร ประชากรกลุ่มนี้มักจะมีแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ในสังคมในด้านชาติพันธุ์ ฐานะทาง
เศรษฐกิจ หรือชนชั้นทางสังคม ตัวอย่างประชากรชายขอบ ได้แก่ ชนกลุ่มน้อย ชาวนา ชาวไร่ ชาวชนบท ผู้อาศัย
อยู่ในสลัม โสเภณี ฯลฯ” เพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้มเพลงไทยก็ได้กล่าวถึงสภาพความเป็นพื้นที่แห่งความยากไร้และ
ปัญหาของสังคมชนบทไทยไว้ 4 ประเด็น ดังนี้

2.1 ปัญหาธรรมชาติที่แห้งแล้ง

เป็นที่ทราบกันดีว่าสังคมชนบทในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นรายได้
ของชาวชนบทจึงแปรผันตามดินฟ้าอากาศ เนื้อเพลงลูกทุ่งเช่นเพลงบ้านนาหน้าแล้ง และเพลงเมษาเช้าเศร้า ได้
กล่าวถึงสถานการณ์ภัยแล้งอันเนื่องมาจากการขาดแคลนความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม
ในยุคของการเร่งพัฒนาประเทศชาติให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม ดังเนื้อเพลงบรรยายว่า

“บ้านนาหน้าแล้งน้ำแห้งขอดคลอง สิ้นหน้านาฝนเดือน 12 ออกข้าหมองเหมือนคลองน้ำแห้ง
ขอด บ้านนาเมื่อคราหน้าแล้ง ดินแตกระแหง แอบเลียบลมร้อน น้ำในลำประโดงแห้งลงเหลือแต่เลนนอน พื้นนา
ระอุร้อน ยามนอนเหมือนไฟสุ่มทรวง”

(บ้านนาหน้าแล้ง, ศิลปิน ก้าน แก้วสุพรรณ)

“พอเข้าสู่เขตเดือนเมษา ดอกไม้ท้องนาร่วงราเฒ่าแห้ง ใบหญ้าสดเขียวแห้งเหี่ยวกรอบ
แดง”

(เมษาเช้าเศร้า, ศิลปิน ก้าน แก้วสุพรรณ)

จากเนื้อเพลงจะเห็นได้ว่าเมื่อสิ้นสุดฤดูฝน ชนบทก็ได้กลายเป็นดินแดนแห่งความแห้งแล้ง
ภาพผืนดินแตกระแหง น้ำในลำประโดงแห้งขอด ดอกไม้ใบหญ้าเหี่ยวเฉาแห้งกรอบแดงอันเนื่องมาจากการถูก
แสวงหาทรัพยากรอย่างไม่รู้คุณค่า สามารถสื่อให้เห็นถึงสภาพอากาศอันร้อนระอุได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เป็นเพราะการบริหาร
จัดการทรัพยากรธรรมชาติผิดวิธี เนื่องจากการเร่งพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมไทยซึ่งแต่เดิมเป็นสังคม
เกษตรกรรมให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมแบบเดียวกับชาติเสรีนิยมในตะวันตก จึงทำให้มีการทำลายทรัพยากร
ธรรมชาติเพื่อสร้างสรรค์สังคมอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดปัญหาภัยธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต
ของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรม ประเด็นนี้ Teewakul. (2000, pp.26-27) กล่าวว่า
“เกือบสี่ทศวรรษของการพัฒนาประเทศไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาความ
เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศต้องแลกมาด้วยความวิกฤตของชนบทซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของชาติ
ป่าไม้ ผืนดิน แหล่งน้ำ ถูกนำมาใช้ในเกษตรแผนใหม่และการอุตสาหกรรมที่ไม่คำนึงถึงการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายปีละนับล้านไร่ ดินเสื่อม ดินเค็มขยายตัวนับร้อยล้านไร่ แหล่งน้ำธรรมชาติแห้งเหือด ความความสูญเสียเหล่านี้เป็นสิ่งที่รุนแรงจนยากจะแก้ไขได้ ทำให้ชาวชนบทประสบปัญหาความขาดแคลนอย่างเรื้อรัง”

2.2 ปัญหาการเกิดน้ำท่วม

นอกจากปัญหาน้ำแล้งดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้เบื้องต้นยังปรากฏปัญหาความแปรปรวนของธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทอีกประการหนึ่ง ได้แก่ ปัญหาน้ำท่วม ดังเพลงว่า

“ทุกซัดทุกซ้อยาก ลำบากลำบาก ทุกข์เกิดมาจนบ่นไปไหน ข้าวสารกรอกหม้อจะไปขทานใคร ทนหิวทนโหย โหย โหย ปวดใจ อยากกอดเข้าร้องไห้ทุกซัดไม่มีกิน เกิดเป็นขานาโถต้องหน้าดำ ลำบากตรากตรำทุกซัดทั้งสิ้น [...] นาล่มปีไหนไม่มีข้าวกิน ต้องแต่งตัวแต่งตัวขาดวิน ทุกซัดไม่สร้างสิ้น นอนกับดินกินกับทราย”

(ทุกซัดร้อยแปด, ศิลปิน ชาย เมืองสิงห์)

บทเพลงทุกซัดร้อยแปดได้ปรากฏภาพการคร่ำครวญถึงความลำเค็ญเกี่ยวกับชีวิตของชาวนาไทยเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วม เนื้อเพลงได้กล่าวถึงความลำบากและทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสของชนบทที่ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากภาครัฐ อาจกล่าวได้ว่าความคับแค้นใจของชาวนาดังที่ได้ถูกกล่าวไว้ในเนื้อเพลงเป็นปัญหาที่ฝังรากหยั่งลึกอยู่ในจิตใจของชาวนาไทยนับแต่อดีต อีกทั้งยังเป็นการเสียดสีการถูกละเลยถูกเพิกเฉย แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่สนใจปัญหาของชนชั้นรากหญ้า ไม่ได้สนใจปัญหาปากท้องของชาวนาไทย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเพลงลูกทุ่งในสมัยนั้นมีบทบาทสำคัญทางการเมือง กล่าวคือทำหน้าที่เป็นเสมือนกระบอกเสียงของชาวนาที่เรียกร้องขอความเป็นธรรมและความเห็นใจจากสังคม

2.3 ปัญหาทางการศึกษา

เพลงลูกชาวนา แสดงให้เห็นทัศนคติของคนส่วนหนึ่งในสังคมที่มองว่าผู้มีการศึกษาคือผู้มีความเจริญ (Civilization) ดังนั้นผู้ด้อยการศึกษาในชนบทจึงตกอยู่ภายใต้วาทกรรมของการขมขื่น และถูกดูถูกว่าเป็นผู้ด้อยความเจริญ ดังเพลงบรรยายไว้ดังนี้

“อย่าดูถูกว่าพี่เป็นลูกตาสา เติบโตอยู่ในท้องนา เรียนมาก็แค่ ป.4 ความรู้แค่ทางอึ่งไม่ถึงปริญญาตรี บ้านนอกบ้านนาอย่างพี่ ไม่มีควมศรัทธา”

(ลูกชาวนา, ศิลปิน เพลิน พรหมแดน)

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมชนบท กล่าวคือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบทมักไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่ทัดเทียมกับประชากรเมือง ปัญหาดังกล่าวอาจมีปัจจัยมาจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนทุนทรัพย์ ขาดแคลนบุคลากรทางการศึกษา หรือขาดสถานศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503-2519 ประกาศใช้ ณ วันที่ 20 ตุลาคม 2503 รัฐบาลได้กำหนดการศึกษามาคับคั่ง คือ ขั้นประถมศึกษาปีที่ 7 แต่มีเพียงประชากรบางกลุ่มเท่านั้นที่มีโอกาสได้รับการศึกษาถึงช่วงชั้นที่รัฐบาลกำหนดให้เป็นการศึกษามาคับคั่ง ในประเด็นนี้การวิจัยของ Knodel & Jones (1996, pp.683-702) ได้ข้อสรุปว่า “ความแตกต่างของการศึกษามักเกิดขึ้นในประเทศที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันอย่างมาก ครอบครัวยากจน หรือเด็กจากครอบครัวชนบททั้งหญิงและชาย ยังคงไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านการศึกษา พวกเขาเหล่านั้นก็ยังคงเผชิญกับความไม่เท่าเทียมกันในด้านตลาดแรงงานและชีวิตความเป็นอยู่”

เพลงลูกทุ่งบางเพลงได้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลมิได้เอื้ออำนวยให้ชาวชนบทได้รับความรู้ด้านการแพทย์ที่ทันสมัย ประกอบกับชุมชนชนบทยังขาดแคลนสถานพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์ที่มี

ความสามารถ อีกทั้งการเดินทางเข้ามารับการรักษาในเมืองก็เป็นไปโดยยากลำบาก อาศัยระยะเวลาที่ยาวนาน เพราะการคมนาคมขนส่งในสมัยก่อนไม่ได้สะดวกสบายเช่นยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้เมื่อชาวชนบทมีปัญหาด้านสุขภาพจึงต้องอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือเข้ารับการรักษาจากหมอยาโบราณภายในชุมชนเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น จากเนื้อเพลงหมอโบราณจะเห็นได้ว่า วิธีการรักษาอาการปวดศีรษะโดยการใช้เครื่องในปลาไหลต้มเป็นวิธีที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และยังไม่ได้รับการยืนยันทางการแพทย์แผนปัจจุบันว่าวิธีการรักษาดังกล่าวสามารถบรรเทาอาการปวดศีรษะได้จริง เช่นเพลงบรรยายว่า

“ข้อยเป็นคุณหมอยาแผนโบราณ ยาทุกขนานต้องใช้สิทธิ์ใครเป็นบิดก็บ่ต้องกลัว โรคปวดหัวรับรองว่าหาย จำเอาไว้จำกันให้มั่น เครื่องยาฉันทันฉันทันจะบรรยาย [...] กระปิดปลาไหลเอาต้มใส่หม้อรอสามนาทิสั่ขวดให้ดื่มแล้วเก็บเอาไว้”

(หมอโบราณ, ศิลปิน ไผพจน์ เพชรสุพรรณ)

2.4 ปัญหาทางเศรษฐกิจ

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นว่าเพลงลูกทุ่งอัลบั้มแม่ไม้มเพลงไทยส่วนมากมักประกอบสร้างตัวตนของคนชนบทให้เป็นผู้ด้อยโอกาสในด้านต่างๆ หรือเป็นบุคคลที่ไม่ได้รับโอกาสที่ทัดเทียมกับประชากรในสังคมเมือง ภาพยานพาหนะก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็น “ชนบท” ที่แตกต่างจากความ เป็น “เมือง” ได้อย่างเด่นชัด เช่นเพลง

“บ้านพี่ไม่มีรถยนต์แล่นผ่าน นานๆ จะมีสามล้อหรือมอเตอร์ไซด์ อยู่บ้านนอกคอกนาและป่าไพร ถ้าหากใครจะรถมอเตอร์ไซด์ ดีใจวิ่งตามฝุ่นคลุ้ง”

(บ้านนอก, ศิลปิน เพลิน พรหมแดน)

จากเนื้อเพลงจะสังเกตได้ว่าการคมนาคมขนส่งในชนบทมักกล่าวถึงรถที่เป็นยานพาหนะขนาดเล็กและราคาถูก เช่น รถสามล้อ หรือมอเตอร์ไซด์ และจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามการที่ผู้ประพันธ์เลือกกล่าวถึงยานพาหนะในชนบทว่ามีเพียงรถโดยสารขนาดเล็ก นับว่าเป็นการใช้สิ่งที่มีความเป็นรูปธรรมเพื่อสื่อแนวคิดเกี่ยวกับสถานะภาพของคนชนบทได้เป็นอย่างดี กล่าวคือสถานะภาพทางการเงินและเศรษฐกิจของชาวชนบทไม่ได้ดีเท่าชาวเมือง จึงไม่สามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของยานพาหนะที่มีราคาสูง เช่น รถยนต์ ได้อีกทั้ง ตัวบทในเนื้อเพลงที่กล่าวว่า “บ้านนอกคอกนาและป่าไพร ถ้าหากใครจะรถมอเตอร์ไซด์ ดีใจวิ่งตามฝุ่นคลุ้ง” ยิ่งเป็นการชี้ชัดให้เห็นว่าแม้กระทั่งรถมอเตอร์ไซด์ ซึ่งเป็นรถที่ราคาไม่สูงมากนักก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งในชนบท

อีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยชี้ชัดให้เห็นถึงสถานะภาพทางเศรษฐกิจและชนชั้นที่เป็นรองของชาวชนบทคือโอกาสในการเข้าถึงสิ่งบันเทิงที่ทันสมัย ในขณะที่ชาวกรุงมีสิ่งบันเทิงเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย ชาวชนบทก็ทำได้แค่เพียงตัดพ้อและน้อยเนื้อต่ำใจเท่านั้น ที่ฐานะของตนยากจนจึงไม่มีโอกาสเช่นชาวกรุง เพลงหนูนอนนอนแคร่ได้ใช้สิ่งบันเทิง เช่น โขน หนัง และละคร เป็นสัญญาณแสดงให้เห็นถึงระดับชนชั้นที่แตกต่างกันระหว่างชาวกรุงและชาวชนบท ซึ่งในเนื้อเพลงชาวชนบทตกอยู่ในชนชั้นล่างเพราะไม่มีโอกาสเข้าถึงสิ่งบันเทิงดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเพลงลูกทุ่งได้กล่าวเสียดสีประชดประชันสังคมชนบทว่าเป็นเมืองแห่งความเจ็บเหงาและด้อยกว่าสังคมเมือง แม้กระทั่งที่นั่งนอนของชาวชนบทก็ไม่ได้หรูหราและสะดวกสบายเพราะทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ดังเพลงกล่าวว่า

“หนูนอนนอนคิด โอ้ชีวิตหนุ่มบ้านนาไกล อยู่เดียวเหงาเศร้าใจ มีแคร่ไม้ไผ่เอนหลังนั่งนอน ในยามเดียวกันชาวกรุงสุขสันต์ด้วยการพักผ่อน เทียวดูโขนหนังละคร หนุ่มบ้านนาก่อนหน้าผากฝัน”

(หนูนอนนอนแคร่, ศิลปิน ก้าน แก้วสุพรรณ)

อภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาการประกอบสร้างภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบทจากเพลงลูกทุ่งชุดแม่ไม้เพลงไทย ผู้วิจัยได้ข้อสรุปที่ค่อนข้างชัดเจนว่า เพลงลูกทุ่งเป็นวรรณกรรมที่เติมเต็มไปด้วยแนวคิดเกี่ยวกับสังคมชนบทชุดหนึ่ง มีการผลิตซ้ำภาพแทนเกี่ยวกับพื้นที่สังคมชนบทในทำนองเดียวกันกับภาพชนบทที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ ในสองลักษณะ ลักษณะแรก เพลงลูกทุ่งได้ประกอบสร้างพื้นที่ชนบทเชิงบวก สถานที่ซึ่งปรากฏในเนื้อเพลงจึงเป็นสังคมในอุดมคติ (Idealism) ดินแดนแห่งความสุข สงบ และสวยงาม นอกจากนี้ยังมีการผลิตซ้ำภาพความเรียบง่าย ความพอเพียง และความมีน้ำใจใสสะอาดของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สังคมชนบท ตัวละครชาวชนบทที่ถูกบรรยายไว้ในเนื้อเพลงจึงมีลักษณะเรียบง่าย และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และปรากฏการปะทะกันระหว่างอุดมการณ์บริโภคนิยมและค่านิยมความพอเพียง ซึ่งเพลงลูกทุ่งก็ได้ตอบโต้อุดมการณ์บริโภคนิยมว่ามิใช่สิ่งให้ความสุขอย่างแท้จริง ความพอเพียงและการรู้จักประมาณตนต่างหากที่ทำให้ชีวิตพวกเขามีความสุข ส่วนลักษณะที่สอง เพลงลูกทุ่งประกอบสร้างพื้นที่ชนบทให้มีลักษณะเชิงลบ ในประเด็นนี้เนื้อเพลงได้แสดงให้เห็นว่าชนบทเป็นพื้นที่แห่งความยากไร้ อีกทั้งยังประสบปัญหาสำคัญเกี่ยวกับภัยธรรมชาติที่ส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจในชุมชน 2 ประการ ได้แก่ ปัญหาธรรมชาติที่แห้งแล้ง และปัญหาการเกิดน้ำท่วม เนื่องจากการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบผิดวิธีของรัฐบาลในยุคสมัยนั้น ที่เร่งรัดเปลี่ยนแปลงประเทศชาติจากสังคมเกษตรกรรมให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม ตัวละครชาวชนบทที่ปรากฏในเนื้อเพลงมักถูกประกอบสร้างให้ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมของการข่มขู่ โดนถูกดูถูกว่าเป็นผู้ด้อยความเจริญ เป็นผู้มีความทุกข์ยาก เป็นรองชาวเมือง และประสบปัญหาในหลายลักษณะ เช่น ขาดโอกาสด้านการศึกษา และมีฐานะยากจน จากสาระสำคัญทั้งหมดดังที่ผู้วิจัยกล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่าวรรณกรรมลูกทุ่งเป็นภาพแทนของสังคมชนบทที่น่าอยู่อาศัย และเป็นภาพแทนของสังคมชนบทที่มีปัญหาในการดำเนินชีวิตที่ต้องได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุงจากภาครัฐในยุคสมัยนั้น ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง เพลงลูกทุ่งอีสาน : อัตลักษณ์การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชนอีสาน พลัดถิ่นของ Corngrat. (2013, pp.181-182) ซึ่งในประเด็นฉากและสถานที่ในเพลงลูกทุ่งอีสานได้ข้อสรุปว่า “มีการกล่าวถึงฉากในสังคมชนบท 2 แนวทางในเพลงลูกทุ่งอีสานคือภาพธรรมชาติที่สวยงาม อุดมสมบูรณ์ และเติมเต็มไปด้วยความสุข ผู้คนในชุมชนถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ชาวบ้านทำการเกษตรตามวิถีธรรมชาติ อยู่อย่างพอเพียง ใช้วิถีความพอเพียง อย่างไรก็ตามภาพของชนบทที่ถูกนำเสนอในเพลงลูกทุ่งยังคงปรากฏภาพของความแห้งแล้งกันดารซึ่งเป็นภาพในด้านลบด้วย”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการประกอบสร้างภาพแทนลักษณะเฉพาะที่สื่อถึงความเป็นชนบทในด้านอื่นๆ เช่น เครื่องแต่งกาย วัฒนธรรมประเพณี ดนตรีพื้นบ้าน หรือค่านิยม ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง
2. ศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างเพลงลูกทุ่งไทยในสองยุค คือเพลงลูกทุ่งไทยในอดีตและเพลงลูกทุ่งไทยยุคปัจจุบัน

References

- Dansakul, N. (2003). *Analysis of literature of folk song of Art of Thai songs which sang by Phongsri Worranuch*. Songkhla : Fine and Applied Arts Program, Faculty of Humanities, Taksin University.

- Hall. (2003). **Representation : Cultural Representations and Signifying Practices**. London : SAGE Publication.
- Jittham, P. (1973). **1st Ranking of Principle of Local People, Local people song**. Songkhla : Songkhla Publishing.
- Knodel John & Gavin W. Jones. (1996). Post-Cairo Population Policy : Does Promoting Girls Schooling Miss the Mark. **Population and Development Review**, 22(4), 683-702.
- Mookdavichit, Y. (2005). **Read community's culture : Rhetoric and politics of ethnic about community culture**. Bangkok : Fah Diew Kan.
- Seymour Smith, Charlotte. (1986). **Dictionary of Anthropology**. London : Macmillan Press.
- Sirichaya Corngreat. (2013). **Isan Country Songs : Identity and Culture Politics of Isan Diaspora**. Thesis of Doctor of Philosophy Program in Thai Language, Silpakorn University.
- Srirattanasomboon, J. (2010). **Viewpoint of German people on Thai woman : Image of Thai woman in contemporary German writing**. Thesis of Doctor of Philosophy Program in Higher Education, Chulalongkorn University.
- Suwankij, N. (2008). **Society and Economy : Study case of Thailand 1957-2002**. Bangkok : Thammasat University.
- Teewakul, B. (2000). **Thai rural : Development to Society**. Bangkok : Silpakorn University.